

республіканська (1980) та Перша всесоюзна (1987) наукові конференції з історичного краєзнавства, а також традиційні Макаренківські конференції, в яких брали участь провідні вітчизняні учені-педагоги та вчителі-практики.

Окрім численних самостійних публікацій він був співавтором, упорядником багатьох енциклопедичних видань, колективних монографій та збірників. Серед них: Полтавський державний педагогічний інститут ім. В. Г. Короленка (нарис історії), 1994; Полтава: Історичний нарис, 1999; Полтавщина: Історичний нарис, 2005. В. Лобурець стояв біля витоків відродженої в 1990 р. Всеукраїнської спілки краєзнавців, у цьому ж році він очолив Полтавське наукове товариство краєзнавців. Василь Єгорович був активним учасником діяльності Центру по дослідженню історії і культури Полтавської облдержадміністрації та підготовки до видання полтавського тому серії книг «Реабілітовані історією».

Отже, у результаті наукового пошуку з'ясовано, що упродовж 1956–2006 рр. В. Лобурець реалізував науково-педагогічну діяльність у педагогічно-викладацькому, науково-дослідному, освітньо-управлінському та громадсько-просвітницькому напрямах. Творчі здобутки вченого є надзвичайно вагомими, тому подальше дослідження науково-педагогічної спадщини вченого вважаємо актуальним і важливим в контексті розвитку вищої освіти України.

Список використаних джерел

1. Василь Єгорович Лобурець / укл. І. В. Седакова. Полтава : Видавничий центр «Архіологія», 1996. 56 с.
2. Василь Лобурець – професор вітчизняної історії: до 90-річчя від дня народження. URL: <https://poltavakr.blogspot.com/2020/09/90.html> (дата звернення: 07.11.2021).
3. Юрій Волошин: «Якщо Ви серйозно обрали фах історика, то налаштовуйтеся на важку системну роботу». URL: <https://uamoderna.com/jittepis-istory/voloshyn> (дата звернення: 07.11.2021).

Ірина ПІДДУБНА

ХРИСТИЯНСЬКИЙ СВИТОГЛЯД ЯК ДУХОВНА ОСНОВА ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ УКРАЇНСЬКИХ МИСЛИТЕЛІВ КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

Результати проведеного дослідження свідчать, що кінець ХІХ – початок ХХ століття увінчався появою плеяди видатних вітчизняних педагогів, в дослідженнях яких особливої уваги набули питання морального виховання молоді та формування духовності на християнських засадах. Характерною особливістю вітчизняної педагогіки цього періоду було опертя на етнографічно-культурну парадигму та натурфілософію єдності людини і природи, людини та Бога.

До процесу формування духовно-моральної особистості в історії розвитку української педагогічної думки кінця ХІХ – початку ХХ століття активно долучалися представники різних напрямів: прибічники християнської традиції В. Зеньковський, С. Миропольський, І. Огієнко, П. Юркевич та інші; теоретики вільного виховання К. Вентцель, О. Залужний, Я. Мамонтов, М. Рубінштейн, Я. Чепіга та інші; представники демократичних поглядів, які працювали над поєднанням світських і православних традицій, духовно-моральних християнських цінностей і глибоких наукових знань В. Вахтеров, М. Демков, П. Каптерев, С. Русова та інші. Особливу увагу розгляду генези понять «духовність і моральність» у поєднанні з національним чинником приділяли вчені означеного періоду В. Антонович, Б. Грінченко, М. Драгоманов, М. Костомаров, І. Нечуй-Левицький, Т. Шевченко. Головне завдання в розвитку освіти і виховання вони

вбачали в піднесенні національного духу, формуванні національної свідомості, патріотизму, світогляду, вихованні любові до рідної мови, історії, культури, плеканні духовності і моралі на християнських засадах.

Педагогічна наука на початку ХХ ст. генерувала різноплановими поглядами педагогів на зміст, предмет, форми духовно-морального виховання молоді у науковому середовищі. Зміст категорії духовно-морального виховання буде відображати поєднання елементів загальнолюдських цінностей, громадянських та морально-релігійних. Це свідчить про те, що вирішальне значення у вихованні займала церква як традиційний морально-релігійний чинник, що відображає теоретичні засади духовно-морального виховання православної церкви.

Необхідно зважати на те, що християнство відображає інші течії, але вони не мають розбіжностей у цілях, завданнях, формах, методах і засоби виховного впливу на духовно-моральне становлення особистості. Як педагогічна категорія, духовно-моральне виховання у своєму змісті містить певні характеристики: по-перше, прагнення до високої мети, яка б носили об'єднану ціль, наявність певної моделі ідеалу як соціально затребуваного орієнтиру; по-друге, відповідність розвитку духовно-моральних цінностей історико-культурному становленню суспільства; по третє, наявність системи способів впливів.

Ознайомлення із спадщиною українських мислителів свідчить про цілеспрямовану роботу по виробленню в молоді системи цінностей духовно-морального виховання. З огляду на предмет дослідження розвиток духовно-морального виховання на основі християнського світогляду на початку ХХ століття розглянемо в контексті духовно-педагогічної біографії окремих персоналій.

М. Пирогов підтримував богословський підхід до тлумачення духовно-морального виховання, вважаючи цей процес боротьбою людини з двоїстою природою. Педагог вважав корисним у духовно-моральному вихованні поєднання прекрасного з буденним життям, досягнення істинного прогресу можливе завдяки вихованню, навчанню бути людиною. У духовно-моральному вихованні центральне місце відводив категорії сердечності і культури серця [5].

До прибічників педагогічного натуралізму належить і постать видатного вченого, який звертався до питання тлумачення категорії і сутності духовно-морального виховання молоді П. Лєсгафта (1837–1909 рр.). Його підхід до виховання через систему фізичного виховання дитини був настільки актуальний, що були навіть засновані Лєсгафтівські курси для викладачів, де вони пронизані довірою до теорії і практики, яку пропонував П. Лєсгафт, розглядаючи фізичне виховання як засіб формування стійкої особистості з твердими переконаннями, яка спроможна відстоювати власні принципи, щоб дух панував над тілом [3].

Представником експериментальної школи психології був відомий педагог О. Лазурський [4]. Вагомим внеском у розкриття сутності духовно-морального виховання була праця «Наука про характер», в якій він виклав програму вивчення і виховання особистості, вважаючи духовно-моральне виховання процесом морального самовдосконалення, вироблення навиків відповідальної поведінки, реалізація себе в духовній сфері через прагнення стати кращою, досконалішою. Педагог пов'язував формування духовно-моральних аспектів виховання з культурним середовищем, яке збагачуватиме досвід мислення, удосконалення людини, її творчої уяви, діяльності [4].

Відомий вчений, письменник М. Драгоманов пов'язував розвиток духовно-морального виховання молоді із засвоєнням людиною здобутків культури, історико-культурних традицій. Педагог вважав виховання духовності через введення молоді в культурно-історичну традицію українського народу основою підготовки молоді до життя [6]. Українську культуру, а особливу культурно-релігійну спадщину козацької доби він вважав основною матрицею освіти і виховання, потужним джерелом, зразком для

вивчення і узагальнення різних моделей і типів поведінки, патріотизму, морального духу нації. На переконання П. Щербаня, саме М. Драгоманов виокремив як пріоритетні цінності в українській педагогіці й системі виховання рідну мову, історичні здобутки, патріотизм, народність, релігійні категорії моралі й духовності [7].

Ознайомлення з педагогічними поглядами вищезазначених педагогів, огляд статей у тогочасних періодичних виданнях «Киевские губернские ведомости» (1888–1917), «Киевский телеграф» (1875), «Киевская старина» (1892–1906) та інших свідчить, що духовно-моральне виховання розглядалося через призму розвитку особистісного душевного потенціалу людини до духовного зростання, морального удосконалення у рамках християнського світогляду.

Одним із видатних представників релігійно-педагогічного напрямку був відомий український вчений, педагог, релігійний діяч І. Огієнко, який виклав оригінальні погляди щодо формування сутності духовно-морального виховання дітей та молоді. Вчений підкреслював вагому роль церкви у формуванні особистості, яка була і є фундаментом, на основі якого розвивається духовна культура, утверджуються моральні ідеї та цінності українського народу [2]. Особливого значення педагог надавав формуванню у молоді бажання, умінню прощати, проявляти терпимість, милосердність намагався роботи добрі справи для ближніх. Якщо людина вмє прощати, вона духовно багатша від того, хто має в душі зло, помсту, накопичує негативну енергію. Милосердя вчить людину на практиці допомагати розгубленим, невпевненим у собі людям, тим, хто втрапив у біду, співчувати як словом, так і ділом.

Світська педагогічна наука в Україні розвивалася на основі теорії та практики релігійного виховання. На християнських цінностях базувалися педагогічні ідеї С. Русової. Релігійне почуття починає формуватися в дітей дуже рано, коли в глибині їх душі формується ідеал, з яким співставляються їхні вчинки, думки. Важливу роль у вихованні релігійних почуттів відіграють християнські традиції, культові обряди Великодніх свят, Різдва, Трійці. С. Русова розглядала формування релігійних почуттів як шлях до творення духовності дітей, молоді, як шлях до усвідомлення особистістю моральних компонентів [1].

Результати здійсненого аналізу дозволяють зробити висновок, що сформованих виховних концепціях українських мислителів кінця XIX – початку XX століття християнський світогляд виступав духовною основою формування духовно-моральних цінностей, які повинні лягти в основу життя особистості. Духовність і моральність розглядалися як багатовимірна система, що включає загальнолюдські та національні цінності, у яких провідними виступають християнські моральні цінності, на основі яких відбувається формування духовності особистості. Отже, християнський світогляд як основа педагогічних поглядів на духовно-моральне виховання молоді видатних освітніх діячів кінця XIX – початку XX століття розглядався як категорія педагогіки, у якій християнський світогляд має релігійно-християнський державний пріоритет і одночасно виступає основою буття людини.

Список використаних джерел

1. Зайченко І. В. Педагогічна концепція С. Ф. Русової : навч. посіб. для студентів педагогічних спеціальностей вузів; передмова М. Д. Ярмаченка. [3–є вид., доп. і переробл.]. Чернігів : РВК «Деснянська правда», 2006. 264 с.
2. Кучинська І. О. Духовно-моральне формування особистості у педагогічній спадщині Івана Огієнка. Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Серія : Філологічна. 2017. Вип. 14. С. 411–417. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/IvanOgienko_2017_14_66 (дата звернення: 07.11.2021).
3. Петренко Л. М. Вплив видатного педагога П. Лесгафта на формування професійного становлення Г. Ващенко. Збірник наукових праць викладачів, аспірантів,

магістрантів і студентів фізико-математичного факультету / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава : Астроя, 2020. С. 216–218.

4. Письма А. Ф. Лазурского. *А. Ф. Лазурский. Избр. труды по психологии*. Москва : Наука, 1997. С. 419.

5. Пирогов Н. И. Школа и жизнь. Избранные педагогические сочинения. Москва : Педагогика, 1985. С. 12, 198–209.

6. Сухомлинська О. В. Педагогіка Михайла Драгоманова – обличчям до України. *Освіта та педагогічна наука*. 2012. № 4. С. 63–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/OsDon_2012_4_9 (дата звернення: 07.11.2021).

7. Щербань П. Розум і почуття дитини треба розвивати рідною мовою : нац.-родин. педагогіка Михайла Драгоманова. *Сільська школа*. 2005. 28 верес. (№ 35-36). С. 7.

Ігор ОНОПРИСНКО

ФОРМИ І МЕТОДИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА У СУЧАСНОМУ ЗВО

Національно-патріотичне виховання молоді базується на вивченні родинно-спадкових цінностей, традицій українського народу, вивченні рідної мови, культури, історії України. Концепція національного патріотичного виховання передбачає наповнення змісту освіти національними духовними цінностями шляхом впровадження викладання рідною мовою, вивчення культури, історії [2]. У змісті освіти і виховання важливе місце відводиться вихованню молоді на історичних прикладах. В Україні завжди було почесною місією, традицією служба чоловіків в армії. У змісті виховання чільне місце повинно бути відведено вихованню поваги до служби в армії, вшануванню пам'яті Героїв Небесної Сотні, тисяч військових, добровольців, волонтерів, лікарів, які полягли в боротьбі за суверенітет, свободу і територіальну цілісність України. Виховання національно-патріотичних почуттів у молоді нерозривно пов'язане з вихованням шанобливого ставлення до державних символів: Герба, Гімну, Прапора [3].

Реалізація визначених завдань патріотичного виховання молоді відбувається шляхом спільної діяльності і діяльного спілкування між викладачем ЗВО і студентом. Виховання як соціальний феномен і категорія, означає вічний процес, який забезпечує передачу соціального досвіду попередніх поколінь молоді, що допомагає їм у самостійній роботі при виконанні державних і громадських доручень.

Складний процес патріотичного виховання уможливорює використання широкого спектру різноманітних форм роботи. Їх вибір залежить від змісту, завдань виховної роботи, проектування, одержання прогнозованих або очікуваних результатів від проведеної роботи (як в теперішньому часі, так і в майбутній перспективі).

Форми організації виховної роботи, залежно від цілі, мети, часу проведення заходу, визначають характер; взаємодію викладача і здобувача. Обрана форма роботи у поєднанні з методами дає можливість досягти мети в далекій чи близькій перспективі.

Форми роботи поділяються на прямі і непрямі. Прямі форми виховання – це делікатна, тактовна форма безпосереднього спілкування викладача зі студентами, за допомогою якої можливо ефективно вплинути на психіку словом, прикладом, поглядом. Непряма форма виховного впливу викладача здійснюється в час проведення лекцій, конференцій, семінарів, коли викладач, спілкуючись зі студентами використовує такі засоби як книги, навчальні посібники, кінофільми, телебачення, музику, Інтернет та соціальні мережі та інші досягнення ІТ-технологій, колективну думку під час виступів студентів, обговорень означених проблем з обраної теми.